חוקת

א. כתב הרמב"ם[1]: „מנין לצמיד פתיל שמציל באהל המת שנאמר[2] וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא, הא יש צמיד פתיל עליו טהור, ומפי השמועה[3] למדו שאין הכתוב מדבר אלא בכלי חרש בלבד, כלי[4] שאינו מטמא אלא דרך פתחו, לפיכך אם הי' פתחו סתום ומוקף צמיד פתיל הציל על כל שבתוכו, קל וחומר[5] לכל הכלים שאין מקבלין טומאה שיצילו בצמיד פתיל (והם[6] — כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה וכלי עצמות הדג ועורו עצמות העוף וכלי עץ הבאה במדה ונסרים של עץ שהן פשוטין ואינן כלים וגולמי כלי מתכות)".

ובהמשך הדברים (ב' פרקים לאח"ז) כתב[7]: „כל הכלים המצילים בצמיד פתיל מצילין על כל מה שבתוכן בין אוכלין בין משקין בין בגדים וכלי שטף זהו דין תורה; אבל מדברי סופרים שכלי חרס המוקף צמיד פתיל אינו מציל אלא על האוכלין ועל המשקין ועל כלי חרס אחרים שיהיו בתוכו, אבל אם היו בתוך כלי חרס המוקף כלי שטף או בגדים הרי אלו טמאים[8]. ומפני מה אמרו שלא יציל על הכל כשאר כלים המצילין, מפני ש־שאר הכלים המצילין אין מקבלין טומאה וכלי חרס מקבלין טומאה וכלי טמא אינו חוצץ, וכל כלי עם הארץ בחזקת טומאה כו', גזרו שלא יציל כלי חרס על כלי שטף שבתוכו"[9].

וממשיך הרמב"ם[10] „אדם שהי' נתון בתוך החבית ומוקפת צמיד פתיל טהור כו' ויראה לי שזה שלא גזרו על כלי חרס שלא יציל על האדם מפני שהוא דבר שאינו מצוי וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו".

ולהלן[11] ממשיך „ארובה [היינו חלון] שבין בית לעלי' וטומאה בבית וקדרה [של חרס] נתונה על פי הארובה . . כל שבעלי' מאוכלין ומשקין וכלי חרס טהור, אבל אדם וכלי שטף שבעלי' טמאים, שאין כלי חרס חוצץ אלא על האוכלין ועל המשקין וכלי חרס וכל שבעלי' טהור כאילו הוא תחת צמיד פתיל בכלי חרס וטמאו האדם שבעלי' זו מפני שהוא דבר המצוי".

---

1) הל' טומאת מת פכ"א ה"א.
2) פרשתנו יט, טו.
3) ספרי עה"פ.
4) ראה ספרי שם: ר"א אומר בכלי חרס הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בכל הכלים ת"ל כל כלי פתוח כלי שמקבל טומאה דרך פיתוחו ואיזהו זה כלי חרס.
5) ספרי להלן שם.
6) המשך ל' הרמב"ם שם. וראה כלים רפ"י ובהנסמן בנ"כ הרמב"ם שם.
7) פ"ו ה"א.
8) עדיות ספ"א.
9) ראה עדיות שם.

ברמב"ם שם מאריך לבאר למה גזרו גם על כלי חרס של חבר. וכ"ה בפי' הראב"ד עדיות שם. ולכמה דיעות הוא רק בכלים של ע"ה ולא של חבר — ראה ר"ש כלים פ"ט מ"ב. שם רפ"י. אהלות פ"ה מ"ג. רע"ב אהלות שם. וברע"ב עדיות וכלים שם פי' כדברי הרמב"ם. וראה תוי"ט עדיות, כלים ואהלות שם (וכלים שם פ"ט מ"ו). ואכ"מ.

10) שם ה"ב (מתוספתא אהלות פט"ו, ח).
11) ה"ד. והוא מאהלות פ"ה מ"ב.

ונמצא, שיש בהלכה זו דהצלה מ־טומאת אהל ע"י „צמיד פתיל" ג' חלו־קות:

א) כלים שאינם מקבלים טומאה מצי־לין בצמיד פתיל על כל מה שבתוכם גם מדברי סופרים.

ב) כלי חרס המוקף בצמיד פתיל, שמציל על אוכלין ומשקין, וכן מציל על אדם שנתון בתוך החבית, אבל מדברי סופרים אינו מציל על כלי שטף ובגדים.

ג) אדם שבעלי' וקדרה על פי ה־ארובה — שאז אין הכלי חרס מציל על האדם שבעלי' זו.

ב. והנה ידוע[12] שמכל הלכה שבתו־רה יש ללמוד הוראות בעבודת השם, היינו, שנוסף על הפירוש הפשוט שבכל הלכה (שהוא העיקר), יש בכל הלכה גם פירוש בעבודה רוחנית, שהוראה זו שייכת לכאו"א, ובלשון הרמב"ם[13] „רוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים", וכמ"ש[14] „ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה'"[15], שתכלית „כל החוקים האלה" היא שיבוא על ידם „ליראה את ה'", ולפיכך יש ללמוד מכל הלכה הוראה בענין של יראת שמים.

ועד"ז בענייננו, שג' ענינים אלו בשיי־כות להצלה מטומאה באהל המת יש דוגמתם בעבודת האדם לקונו.

ג. ביאור הענין:

ענין ה„חיים" ברוחניות ובעבודת ה־אדם פירושו וענינו הדביקות בה', כמ"ש[16] „ואתם הדבקים בה"א חיים כול־כם היום", שהקב"ה נקרא חיים[17], ויתירה מזו — הוא מקור החיים, „מחי' החיים"[18]. ולכן נק' בני ישראל „חיים"[19], להיותם דבוקים בהקב"ה, שהרי נשמתם היא „חלק אלקה ממעל ממש"[20], וכמאמר[21] „חבוקה ודבוקה בך".

ומכאן, שהעדר הדביקות באלקות ח"ו ה"ז ענין של „מיתה", היפך החיים. ולפי זה י"ל, דענין „אהל המת" ברוח־ניות קאי על כללות עולם הזה (לפני בירורו), הנקרא בשם „עולם הקליפות וסטרא אחרא"[22] (כי עולם הזה „הוא מלא קליפות וסטרא אחרא שהן נגד ה' ממש"[23], והרי קליפה „היא מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו"[24].

ונמצא, שירידת נשמת האדם לעולם הזה היא בדוגמת אדם הנמצא באהל המת.

והנה אף שהנשמה מצד עצמה, ל־היותה נשמה טהורה דבוקה בה', ה"ה „חיים" שאין „טומאת מת" של עוה"ז יכולה לפגוע בה, מ"מ, על ידי התלב־שות הנשמה בגוף גשמי, שבזה נעשה קשר בין הנשמה והעולם שמחוצה לה,

12) ראה קונטרס לימוד החסידות פי"א ואילך. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"ג ס"ע ריט ואילך. ובכ"מ.
13) סוף הל' תמורה.
14) ואתחנן ו, כד.
15) ראה תניא ספכ"ג.
16) ואתחנן ד, ד.
17) ירמי' י, י. אבות דר"נ ספל"ד.
18) יומא עא, א.
19) אבות דר"נ שם.
20) תניא רפ"ב.
21) נוסח הושענות ליום ג'.
22) תניא פ"ו (י, סע"ב).
23) תניא פל"ו (מה, ב).
24) תניא פכ"ב (כז, ב).

אפשרי שטומאת עוה"ז תפגום בקדושתה, וזקוק לענין של שמירה ("הצלה") מטומאה זו.

ובכללות, הדביקות של הנשמה בקב"ה בהיותה למטה בעוה"ז היא ע"י עסק התורה ומצות, "ראה[25] נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב גו' ובחרת בחיים"[26]. אלא שזוהי שמירה והצלה בעת עסקו בתומ"צ, משא"כ בעתים ש־עוסק בצרכי גופו ופרנסתו כו', זקוק אז לשמירה נוספת מטומאת עוה"ז. ושמירה והצלה זו היא כאשר משנה מהותו של הגוף, עד שבא לידי מצב שהוא משומר לגמרי מטומאת עוה"ז.

וזהו הרמז בפרטי ההלכות ע"ד ה־אופנים השונים שכלים מצילים מטומאה באהל המת, שהם "עצות . . מגדול ה־עצה" איך אפשר לו לאדם להציל את עצמו מטומאת עולם הזה ("אהל המת"), ויש בזה דרכים שונות:

ה"כלי" הוא גוף האדם, שבו מת־לבשת הנשמה, וסתם כלי מקבל טומאה באהל המת, כלומר, הגוף מצ"ע מתפעל מסביבתו, ובמילא מתפשטת הטומאה גם בנשמת האדם ופוגעת בקדושתה. אבל יש אופנים שה"כלי", הוא הגוף, יכול להציל מטומאת האהל, ובכללות — ב' אופנים בדבר:

אופן א' — כאשר הכלי אינו מקבל טומאה, שהוא כלי כזה "שאינו חשוב כלי לענין טומאה"[27]. וענינו ברוחניות, כאשר עיקר עבודת האדם היא עבודת הנשמה, שאור הנשמה מאיר אצלו ב־אופן גלוי, והגוף לא זו בלבד שאינו מסתיר על אור הנשמה, אלא עוד זאת, שאפילו אינו מגביל אותו (כל כך), ולכן אין עליו דין "כלי" (בנוגע לדיני טומ־אה), כיון שגוף זה אינו מגביל את אור הנשמה[28].

ואופן שני — כאשר הכלי הוא כלי חרס הנעשה מעפר. וענינו בעבודה הוא ענין הביטול ("ואנכי עפר ואפר"[29], "ונפ־שי כעפר לכל תהי"[30]), שהגוף אין לו מציאות (בפני עצמו), אלא הוא בטל בתכלית להנשמה, באופן שקדושת הנש־מה חודרת תוך כל פרטי הגוף ובמילא אין נתינת מקום לאיזה ענין של טומאה, היפך החיים והקדושה של הנשמה.

זאת אומרת: באופן הא', הרי מלכת־חילה אין כאן הגבלה מצד הגוף, וכל העבודה היא עבודת הנשמה ("עובדי ה'

---

25) נצבים ל, טו. שם, יט.

26) ראה אבות דר"נ שם, שעשרה נקראו חיים הקב"ה תורה ישראל כו'.

27) שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ט ס"ב לענין "כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאינם חשובים כלי לענין טומאה". וראה מפרשי המשנה ידים פ"א מ"ב.

28) להעיר מחילוקי המדריגות דנשמות דמ"ה ונשמות דב"ן וחילוק דביטול גופו דמשה שהי' מצד נשמתו וביטול גופו דאליהו שהי' מצד הגוף עצמו (ראה ד"ה החודש תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קנח ואילך). ד"ה והר סיני תש"ח פ"ו. ובכ"מ).

וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"א ע' קלא: יתרון מעלה ומדרי' המשיח גם על חנוך כי חנוך הוצרך להתפשט מחומר הגופני בעלותו למעלה, ומשיח יתקיים בגופו עם שרש נשמתו למטה כמו שהוא למעלה ממש (ומובן שם שהוא למעלה גם מגופו של אליהו). ע"ש (ושם ע' קלח ואילך) באורוכה.

29) ויירא יח, כז.

30) תפלת אלקי נצור שבסוף (לאחרי) תפילת העמידה.

בנשמתם"). ולכן אין טומאת עוה"ז פוגעת בו, דכיון שנמצא ב„כלי" שאינו בגדר טומאה (שהרי אין גופו „כלי" המגביל גילוי אור נשמתו), ה"ז כאילו שאינו נמצא „באהל המת" (מקום הטומאה).

משא"כ באופן הב', הרי הגוף הוא בגדר „כלי" המגביל את גילוי אור הנשמה [שלכן כלי חרס הוא כלי שיכול לקבל טומאה (עכ"פ מאוירו), כיון שהכלי פועל הגבלה באור הנשמה]; אלא דכאשר האדם עובד עבודתו עם הגוף (כלי) עצמו, לבררו ולזככו, עד לזיכוך בשלימות[28], שאין להגוף שום מציאות לעצמו, וכל ענינו של הגוף הוא אך ורק לגלות אור נשמתו, אזי ניצל מטומאה שבאהל המת.

— ובשני אופנים אלו אמרה תורה, דאימתי יכול הכלי (הגוף) להציל מטומאה של אהל המת, רק כאשר „צמיד פתיל עליו", שהוא שקוע כל כולו בעבודה זו [אם להגבי' את עצמו למעלה ממדידות והגבלות גופו, עד שגופו אינו בגדר „כלי"; או העבודה דבירור וזיכוך הגוף עצמו, עד שהוא בגדר „חרס", ואנכי עפר ואפר, בטל בתכלית אל הנשמה], משא"כ אם יש „פתח" לאויר העולם, אזי לא ניצל מטומאת אהל המת.

ובדרך זו יש לבאר הטעם הפנימי לחילוק נוסף שמצינו בין כל הכלים המצילין לכלי חרס — ד„כל[31] הכלים המצילין בצמיד פתיל אם היו בהן טפח על טפח על רום טפח וכפאן על פיהם על הארץ אע"פ שלא מירח בצמיד פתיל מן הצדדין הרי אלו מצילין כל מה שתחתיהן עד התהום מפני שהם כאוהל והאוהל מציל אא"כ הי' הכלי כלי חרש שאין אהלי כלי חרש מצילין"[32]:

בשאר כלים שאינם בגדר טומאה (ובעבודה רוחנית — היינו גוף שאינו מסתיר על אור הנשמה ואינו נותן מקום לטומאת עוה"ז כו'), שייך לומר דכשכפאם על פיהם ועשאם אוהל בפני עצמו, שוב נחשב שאינם באהל המת (דגם זה מספיק לבטל ה„פתח" לאויר העולם, ואין שום שייכות בין הגוף לטומאת עוה"ז שסביבו).

משא"כ בכלי חרס[33], כיון שענין הטומאה אינו מושלל מהם (ובעבודה רוחנית — היינו גוף שאינו מושלל מטומאת עוה"ז) — והא ד„צמיד פתיל" מציל מן הטומאה, הוא רק מפני שחוצץ בפועל בפני הטומאה ואינו מניח את הטומאה להתפשט תוך הכלי — לכן, לא מועילה סתם כפיית הכלי על פיו כדי לחצוץ בפני טומאת אהל המת, אלא צ"ל הפסק חזק, „צמיד פתיל", שרק אז נחשב שאין „פתח" לאויר העולם שסביבו.

ד. וזהו גם הרמז בהחילוק בין כלים שאינם מקבלים טומאה וכלי חרס, שבכלי חרס גזרו חכמים שלא יצילו על כלי שטף או בגדים שבתוכם, משא"כ בכלים שאינם מקבלים טומאה שלא גזרו גזירה זו:

באופן הא', שאין לו שייכות לעבודת

---

31) רמב"ם שם פכ"א ה"ג. וראה ספרי פרשתנו עה"פ. פיה"מ להרמב"ם כלים רפ"ב.

32) וראה השגות הראב"ד שם. ר"ש ורע"ב למשנה כלים שם. נ"כ הרמב"ם שם. ואכ"מ.

33) להעיר משו"ת צפע"נ (נ. י.) סי' קטז (נעתק בצפע"נ עה"ת פרשתנו עה"פ יט, ט) בהחילוק דאפר חטאת באוהל המת אם הי' בכלי אבן המוקף צמיד פתיל או בכלי חרס. וראה שם סי' שיא. ואכ"מ.

הגוף עצמו, והוי כמו שאינו נמצא באהל המת כנ"ל, א"כ אינו בגדר[34] טומאה, ולכן אין צורך בגזירה; משא"כ באופן הב', שהיא עבודה בתוך הגוף, הרי סו"ס יש אפשריות[34] לענין הטומאה (כיון ש־עבודתו היא עם הגוף עצמו), ולכן החכ־מים שהוסיפו גדרים וסייגים, גזרו שכלי חרס לא יצילו בפני הטומאה.

אלא שגזירה זו היא רק בנוגע כלי שטף ובגדים, שהם דברים שאינם חלק מהאדם עצמו אלא דברים שחוץ ממנו, ולכן אף ששייכים אליו (כנרמז בזה שנמצאים תוך הכלי חרס), מ"מ, אין קדושת נשמתו מאירה בהם כ"כ, ולכן גזרו חכמים שאינם ניצולים מטומאת האהל:

משא"כ אדם הנמצא תוך כלי חרס — דאדם (מלשון „אדמה לעליון"[35]) קאי על נשמת האדם — אינו בכלל גזירה זו, כי הנשמה עצמה, להיותה בתוך „כלי חרס" ש„צמיד פתיל עליו" (היינו שהגוף בטל אלי' בשלימות), אין חשש שטומאת עוה"ז תיגע בה ח"ו; וכן לא גזרו על אוכלין ומשקין שבתוך כלי חרס, כי הם נעשים דם ובשר כבשרו ומתייחדים עם גופו, וכיון שגופו הוא בדרגת „כלי חרס", לכן גם האוכלים ומשקין שנעשים חלק מגופו ניצולים מטומאת עוה"ז.

ויש לומר, שביאור זה מתאים גם עם הטעם ע"ד הנגלה לגזירה זו[36] — מפני חשש כלים של ע"ה, כלומר, בשאר כלים יש חשש שיתערבו עם „עם הארץ", אר־ציות וחומריות העולם, משא"כ באוכלין ומשקין (שנעשה דם ובשר כבשרו), כי אין תלמיד חכם משתמש כלל עם אוכלים ומשקים של ע"ה.

ויש להוסיף — ע"ד הדרוש והרמז — דגם הטעם ע"ד הנגלה שלא גזרו באדם, „מפני שהוא דבר שאינו מצוי", רומז ל־טעם הפנימי הנ"ל, כי אדם כזה שעבו־דתו בבירור וזיכוך גופו היא בשלימות, עד שהוא בדרגת „כלי חרס" ש„צמיד פתיל עליו", הוא „דבר שאינו מצוי" ב(גדרי ה)עולם.

ה. והנה אע"פ שיש שני סוגי כלים המצילים על הטומאה בצמיד פתיל כנ"ל (כלים שאינם מקבלים טומאה וכלי חרס), מ"מ מדייק הרמב"ם (ע"פ לשון הספרי[37]), שמקור ההלכה שצמיד פתיל מציל מן הטומאה באהל המת נאמר לכתחילה בכלי חרס דוקא, ובלשונו „מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בכלי חרש בלבד", אלא שמזה למדו ק"ו לכל הכלים שאינם מקבלים טומ־אה[38].

---

34) להעיר מלשון הספרי פרשתנו עה"פ (הובא בפיה"מ להרמב"ם כלים רפ"ו) בהק"ו שלמד כלי גללים כלי אבנים כו' מכלי חרס „ומה כלי חרס שהם עלולים לקבל טומאה כו' כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאין עלולים לקבל טומאה אינו דין שיצילו כו'".

35) של"ה כ, ב. רסח, ב. שא, ב. וראה עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג.

36) רמב"ם שם פכ"ג ה"א.

37) כנ"ל הערה 4.

38) וכ"ה בפיהמ"ש להרמב"ם כלים רפ"ו.

בר"ש ורע"ב כלים שם כתבו, דמרבינן דגם שאר הכלים מצילין מתיבת „כל", וכן משמע מ־פשטות הדרשה בספרי פרשתנו (הובא לעיל הערה 34) שמסיים „ת"ל וכל כלי פתוח". ובתוי"ט כלים שם „וצריך לומר דאע"ג דאתאן בק"ו טרח וכתב לי' קרא". אבל ראה ספרי דבי רב לספרי שם דלשון הספרי „ת"ל וכל כלי פתוח" ט"ס הוא „וכן ראיתי למהר"ס שמוחקה". וכ"ה בגר"א, זרע

ויש לעיין אמאי נרמז דין זה גבי כלי חרס דוקא, ולא שהכתוב ידבר מלכת־חילה גם בכל כלים שאינם מקבלים טומאה?

ויש לומר הביאור בזה בפנימיות ה־ענינים — ע"פ הנ"ל:

אע"פ שלכאורה גדלה מעלת אופן הא', שבו מתעלה האדם למעלה מגדר טומאה כנ"ל, מ"מ, תכלית כוונת בריאת האדם וירידת נשמתו לעולם הזה להת־לבש בגוף היא כדי לברר את הגוף ולזככו, בלשון הידוע „כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל", וירידתה לעוה"ז היא רק כדי לתקן הגוף ונפשו הבהמית וחלקו בעולם (וכמבואר בארו־כה בספר תניא קדישא[39]).

וזהו שכתב הרמב"ם „שאין הכתוב מ־דבר אלא בכלי חרש בלבד" — כי ה־כוונה העליונה (שבה „הכתוב מדבר") היא שהאדם יעבוד עם גופו, ולפעול עליו שיהי' בדרגא ד„כלי חרס".

ועפ"ז יש לבאר את האופן השלישי הנ"ל (סעיף א־ב) — בדין „ארובה שבין בית לעלי' וטומאה בבית וקדרה נתונה על פי הארובה", שבזה גזרו חכמים טומאה גם על האדם הנמצא בעלי':

בבבא זו, אין האדם נמצא בתוך „כלי" כלל — לא בתוך כלי חרס ולא בתוך כלי שאינו מקבל טומאה, אלא נמצא בעלי'. וענינו ברוחניות, שהאדם חושב שכדי להציל את עצמו מטומאת עולם הזה, הוא מגבי' א"ע ב„עלי'", ש־פורש את עצמו מעניני העולם, וכל שייכותו לעולם היא „מרחוק" (דרך „ארובה").

כלומר: גם להאופן דנמצא בכלי שאינו מקבל טומאה, דהיינו עובד ה' בנשמתו (כנ"ל), הרי עבודתו פועלת על גופו, אלא שפעולתו היא מצד אור הנשמה שמאיר תוך גופו, ועד שגופו מתבטל מפני תוקף אור הנשמה ולכן לא נחשב „כלי", כנ"ל:

משא"כ אדם הנמצא בעלי' פירושו, שעבודתו היא בפרישות לגמרי מדברים גשמיים, שאינו עוסק כלל עם גופו להאירו באור נשמתו, בחשבו שעי"ז ה"ה שמור מטומאת עוה"ז כו'.

וע"ז באה הוראת התורה, שאיפכא היא: אף שמשורת הדין (מדאורייתא) ה"ה טהור לפי שאינו באהל המת („מקום המיתה" של עוה"ז), מ"מ, דוקא באופן זה גזרו חכמים טומאה על האדם (מה שלא גזרו בשני אופנים הנ"ל), כי, מצבו האמיתי של אדם זה הנמצא בעלי' הוא, שאינו מובדל בעצם מטומאת עוה"ז, דזה שאין טומאת עוה"ז פוגעת בו הוא אך ורק מפני שפורש עצמו בפועל ממנו, אבל מצד עצם מציאותו הרי הוא שייך[40] לעולם הטומאה כו'.

משא"כ בשני האופנים הראשונים[40], שהאדם אינו פורש מעניני העולם, אלא עבודתו היא בתוך „כלי", לא גזרו חכמים טומאה על האדם, והוא טהור.

(משיחת כ"ף מרחשון תשמ"ה)

אברהם ומלבי"ם לספרי שם. וראה זית רענן ליל"ש עה"פ. תוס' אנשי שם לכלים רפ"י.

39) פל"ז (מח. ב). מע"ח שער כו ספ"א

40) להעיר מג' האופנים שנתבארו במ"א (לקו"ש ח"ה ע' 96 ואילך), בסיבת העדר השינוי הנעשה בהאדם מסביבתו. ועד"ז בנוגע להנשמה